

Sent Gadge Baba Amravati, University, Amravati
syllabus prescribed under choice Based Credit System
Session :-2023 -2024.
Faculty :- Humanities
programme B.A. Course/ subject (Pali & Prakrit) Compulsory
Semester :- III

Part-A

प्रस्तावना :-

पालीभाषा ही भारतातील अत्यंत प्राचीन भाषा आहे बुद्धाचे तत्वज्ञान जाणून घेण्यासंबंधीचे महत्वाचे साहित्य पाली भाषेतच आहे. भगवान बुद्धाचे जीवन, त्यांची जीवनचर्या, त्यांचे आदर्श जीवन, त्यांची बुद्धत्वप्राप्ती, त्यांनी केलेले धम्मचक्र प्रवर्तन, भिक्खू संघाची स्थापना, भिक्खूनी संघाची स्थापना, तसेच जातक कथांच्या माध्यमातून बोधिसत्त्वाच्या कथा बोधपर मनोरंजनासह, ज्ञानरंजनासह, सर्वांगीन व्यक्तिमत्व विकासाच्या दृष्टीने, मानवी मूल्य जोपासण्याच्या दृष्टीने, नैतिक मूल्यावर आधारित पाली भाषेच्या अध्ययनाचा विविधांगी उपयोग आहे. मनोवैज्ञानिक, समाजशास्त्रीय, आणि आधुनिक विज्ञानाच्या दृष्टीने देखील पाली भाषा ही समृद्ध आहे. सध्याच्या संगणकीय युगात जागतिक पातळीवर पाली भाषेच्या अध्ययन अध्यापनात वाढत असलेली रुची पाहता आपल्या विद्यापीठांना देखील या अफाट ज्ञान संग्रहाचा लाभ व्हावा, या दृष्टीने पाली भाषेचे अध्ययन होणे अत्यंत उपयुक्त आहे.

programme Outcomes (POs)

- 1) गद्य पाठाच्या उताऱ्याचा अनुवाद करता येईल.
- 2) गद्य पाठांचा सारांश स्वतःच्या शब्दात लिहिणे शक्य होईल.
- 3) गद्य पाठातील गाथांचे संदर्भासह भाषांतर व स्पष्टीकरण करता येईल.
- 4) पद्यपाठातील गाथांना अभ्यासून सारांश सादर करता येईल.
- 5) संपूर्ण अभ्यासक्रमाचे चिकित्सक अभ्यास करून वस्तुनिष्ठ व टिकनात्मक प्रश्नांची उत्तरे देता येतील.
- 6) कौशल्यावर आधारित अभ्यासक्रमांची कौशल्य प्राप्त होते होतील.
- 7) गद्य व पद्य पाठाच्या अध्ययनामुळे वैज्ञानिक दृष्टी प्राप्त होईल.

Programme Specific Objective (PSOs)

- १) पाली भाषेचे अध्ययन करून त्या भाषेबद्दल आवड निर्माण करणे .
- २)पाली भाषेतील तत्वज्ञान गद्य व पद्य अशा विविध पैलूंचा विद्यार्थ्यांना परिचय करून देणे.
- ३) पाली भाषेतील उच्चतम नैतिक मूल्य स्त्री व पुरुष समानता संगणकीय पाली अशा आधुनिक विषयांची जाणीव करून देणे.
- ४) पाली भाषा ही प्राचीन भाषा असली तरी सुद्धा आजच्या काळात त्याभाषेत विविध अंगाने साहित्य निर्मिती होत आहे. त्यावर आधारित पाठाच्या माध्यमातून अधोरेखित करणे या अभ्यासक्रमाचे एक महत्त्वपूर्ण उद्दिष्ट आहे.

* पाली विषयामध्ये रोजगाराच्या विविध संधी *

- १) पाली भाषेचा वैज्ञानिक पद्धतीने अभ्यास केला तर आपली वर्तमान भाषा समजण्यास मदत होते. श्रीलंका ब्रह्मदेश आणि लाहोस येथील भाषांवर सुद्धा पाली भाषेचा प्रभाव आहे. त्यामुळेच भारतीय

- विद्यार्थ्यांना या देशांसोबत भारतीय संस्कृती संबंधी विचारांचे आदान प्रदान करता येईल.
- २) शिक्षक व प्राध्यापक शासकीय व निमशासकीय स्तरावर शाळा महाविद्यालयांमध्ये पाली भाषा वर्ग सुरू आहेत व सातत्याने पाली भाषेची मागणी वाढत आहे.
  - ३) भाषेच्या अनुवादाच्या अनेक संधी उपलब्ध आहेत.
  - ४) पुस्तक निर्मिती जनसामान्यांच्या भाषेमध्ये पाली साहित्य अनुवादित प्रकाशित करणे.
  - ५) बौद्ध संस्कार विधी करिता संधी उपलब्ध आहे .
  - ६) आकाशवाणी दूरदर्शन व उद्बोधन मार्गदर्शन कार्यास संधी उपलब्ध आहे.
  - ७) सैन्य दलामध्ये सैनिकांना मार्गदर्शन करण्यासाठी सैन्य धर्मगुरू पदावर मोठ्या प्रमाणात संधी उपलब्ध आहे .
  - ८) अनुवादक जागतिक स्तरावर पाली विषयाच्या आकर्षणाचा - आवडीचा विचार करता विविध देशांमध्ये अनुवादाच्या संधी प्राप्त होऊ शकतात .
  - ९) संपूर्ण पाली त्रिपिटक भाषांतर करण्याकरिता लहान लहान ग्रंथाच्या माध्यमाने भाषांतराच्या संधी उपलब्ध होतील.
  - १०) विपश्यना संशोधन विन्यास इगतपुरी येथे अनुवाद लिखाण प्रसार - प्रचार व संशोधनाच्या संधी उपलब्ध आहे .
  - ११) ऑनलाइन पाली भाषा शिकवणी वर्ग घेण्याची संधी प्राप्त होईल.
  - १२) you tubeच्या माध्यमातून पाली मधील तत्वज्ञान कथा व गाथा यांचे पठण करून अनेक संधी प्राप्त होतील.
  - १३) ताण तणावाचे व्यवस्थापन करण्याकरिता विपश्यनाद्वारे रोजगार संधी उपलब्ध होईल.
  - १४) विहारांमध्ये बुद्धाच्या धम्माचे ज्ञान सामान्य लोकांमध्ये पोहोचवता येईल.
  - १५) लेखन क्षेत्रामध्ये ग्रंथलेखन , कथालेखन , वृत्तलेखन व लिखाण्याच्या संधी प्राप्त होतील.
  - १६) धार्मिक स्थळे पर्यटनामध्ये मार्गदर्शक म्हणून संधी उपलब्ध होईल.
  - १७) संशोधन करण्याकरता भारत सरकार शिष्यवृत्ती लघुशोध प्रबंध, शोध प्रबंध करण्याकरता संधी उपलब्ध .
  - १८) प्रेरकवक्ता प्रबोधनात्मक कार्यामध्ये योग्य प्रबोधन करता येईल.
  - १९) इतिहासाच्या दृष्टीने पाली साहित्याचे फार महत्त्व आहे तो सांस्कृतिक ठेवा पाली साहित्यामध्ये समाविष्ट आहे त्याचा आज तागायत पर्यंत अभ्यास झालेला नाही तशा प्रकारचा अभ्यास करता येईल.
  - २०) धर्म व दर्शनीय दृष्टीने पाली भाषेचे महत्त्व जनसामान्य लोकांना सांगता येईल.
  - २१) प्राचीन काळामध्ये पाली साहित्यात जीवक नावाचा प्रसिद्ध वैद्य होता. त्याने अनेक भिक्षू राजे महाराजे व सामान्य व्यक्तींवर नैसर्गिक पद्धतीने सोप्या पद्धतीने उपचार केले. या सर्वांचा उल्लेख त्रिपिटकामध्ये वारंवार येतो त्यामुळे वैद्यकीय क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांना फार लाभ होऊ शकतो.
  - २२) टेलिग्राम व यूट्यूब च्या माध्यमातून सामान्य लोकांना पाली भाषेचे मार्गदर्शन करता येईल.
  - २३) विविध स्पर्धा परीक्षांमध्ये बौद्ध तत्वज्ञानावर विचारलेले प्रश्न सोडविण्यास मदत होईल.

Part- B
Syllabus Prescribed Under Choice Based Credit System
(CBCS)
Session-2023-2024
Faculty- Humanities
Programme B. A. Course/Subject (Pali & Prakrit) Compulsory
(Semester- III)

Faculty	Humanities
Programme	Pali & Prakrit (Compulsory)
Course Code	1016
Type of Course	Theory
No. of Credits	3.2
Course Assessment B. A. Part-II Sem. III	End Term : 80 Marks, (SEM) Internal-20 Marks, Time- Three Hours
No. of Lectures/Periods	Theory- 04/ Total Periods 60
Course Title Sem. III	Jataka, Theragatha, Dhammapada, Milindprashna

Sr. No.	Module	Content	Period
1.	Module-I	जातक कथा * मालूक जातक * वातमिग जातक	14
2.	Module-II	थेरिगाथा व धम्मपद *पुन्निका थेरी * यमक वग्गो	14
3.	Module-III	मिलिंद प्रश्न- * सागल नगरी चे वर्णन *नागसेनची आयुष्यमान रोहन शी भेट.	14
4.	Module-IV	४ पाली साहित्यावर आधारित सामान्य माहिती * चार आर्यसत्य * आर्य अष्टांगिक मार्ग * बोधिसत्त्व * पारमिता	14
		Skill Enhancement Module	
5.	Module-V	कौशल्यावर आधारित उपक्रम.	04

		<p>*पाली भाषा लेखन कौशल्य.</p> <p>*पालीभाषा वाचन कौशल्य .</p> <p>*बुध्दवंदना पठण .</p> <p>*बौद्ध विहार भेट अहवाल लेखन.</p>	
--	--	--	--

संदर्भ ग्रंथ:-

- १) पाली साहित्य का इतिहास, डॉ. भरतसिंग उपाध्याय, हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग, १९६१.
- २) पाली साहित्य का इतिहास, राहुल सांस्कृत्यायन. उत्तरप्रदेश शासन, हिन्दी भवन, लखनऊ तृतीय संस्करण, १९९२.
- ३) पाली साहित्याचा इतिहास, डॉ. बालाजी गव्हाळे.
- ४) पाली जातक कथा, नवनालंदा महाविहार नालंदा, पटना. १९६१.
- ५) जातक कथा, पाली हिंदी भाग - १ ते ६, डॉ. भद्रंत आनंद कौशल्य. हिन्दी साहित्यसम्मेलन, प्रयाग. १९६१.
- ६) जातक कथासंग्रह, भाग - एक, दोन, तीन, धम्मनंद कोसंबी. महाराष्ट्रराज्य, साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९७८.
- ७) थेरिगाथा, पाली - हिंदी, डॉ. विमल कीर्ती, सम्येक प्रकाशन, नई दिल्ली. २००३.
- ८) धम्मपद, पाली - मराठी (अनुवाद) डॉ. विमल कीर्ती, समताप्रकाशन, दिक्षाभूमी संदेश, नागपूर. २०१३.
- ९) मिलिंद प्रश्न, स्थविर सदानंद, सुगतप्रकाशन, नागपूर, १९९६.
- १०) मिलिंद प्रश्न, डॉ. भिक्खू जगदीश कास्सप, जेतवण महाविहार, श्रावस्ती. १९३७.
- ११) <https://tipitaka.org/deva/>

**Syllabus Prescribed Under Choice Based Credit System
(CBCS)
Session-2023-2024
Faculty- Humanities
Programme B. A. Course/Subject (Pali&Prakrit) Compulsory
(Semester- IV)**

Faculty	Humanities
Programme	Pali & Prakrit (Compulsory)
Course Code	1016
Type of Course	Theory
No. of Credits	3.2
Course Assessment B. A. Part-II Sem. III	End Term : 80 Marks, (SEM) Internal-20 Marks, Time- Three Hours
No. of Lectures/Periods	Theory- 04/ Total Periods 60
Course Title Sem. III	Jataka, Theragatha, Dhammapada, Milindprashna

Sr. No.	Module	Content	Period
1.	Module-I	जातक कथा :- * सीगाल जातक * सकुन जातक	14
2.	Module-II	थेरगाथा व धम्मपद :- *उपाली थेर * पुप्फवग्गो	14
3.	Module-III	मिलिंद प्रश्न :- * महाउपासिकेला नागसेनाचा धर्मोपदेश *आयुष्मान नागसेनाशी मिलिंद राजाची पहिली भेट.	14
4.	Module-IV	पाली साहित्यावर आधारित सामान्य माहिती :- * चीवर * एवं में सुतं * पंचशील * दहा शीक्षा पद	14
		Skill Enhancement Module	
5.	Module-V	कौशल्यावर आधारित उपक्रम :- *पाली भाषा लेखन कौशल्य *पालीभाषा वाचन कौशल्य *पाली भाषा संभाषण कौशल्य *बौद्ध विहार भेट अहवाल लेखन	04

संदर्भ ग्रंथ:-

- १) पाली साहित्य का इतिहास, डॉ. भरतसिंह उपाध्याय.हिन्दी साहित्य संमेलन प्रयाग, इलाहाबाद,छटा संकरण २०००.
- २) जातक कथा पाली हिंदी भाग - १ ते ६ ,डॉ. भदंत आनंद कौशल्य.हिन्दी साहित्यसम्मेलन, प्रयाग, १९६१.
- ३) धम्मपद पाली मराठी (अनुवाद) डॉ. विमल किती. समताप्रकाशन,दिक्षाभूमी संदेश,नागपूर,२०१३.
- ४) मिलिंद प्रश्न पूज्य भंते महास्थवीर सदानंद सुगतप्रकाशन, नागपूर,१९९६.
- ५) मिलिंद प्रश्न भिक्षु जगदीश कास्सप,जेतवनमहाविहार,श्रावस्ती;१९३७.
- ६) पाली साहित्य का इतिहास राहुल सांस्कृत्यायन.
- ७) थेर गाथा पाली हिंदी डॉ. विमल कीर्ती सम्मेक प्रकाशन, नई दिल्ली,२००३.
- ८) <https://tipitaka.org/Deva/>
- ९) जातक कथासंग्रह भाग- एक, दोन व तीन धम्मनंद कोसंबी,महाराष्ट्रराज्य, साहित्य आणि संस्कृती मंडळ,मुंबई, १९७८.
- १०) पाली जातक कथा नवनालंदा महाविहार नालंदा.पटना,१९६१.
- ११) पाली भाषा कौशल्य डॉ. बालाजी गव्हळे.